

CATALOGUL MANUSCRIPTELOR ROMÂNEȘTI. O NEDUMERIRE*

Ștefan S. GOROVEI

Catalogul manuscriptelor românești. În răstimpul 1907–1931, Biblioteca Academiei Române a publicat, sub acest titlu, trei volume cuprinzând descrierea a 1061 de manuscrise (I – 1907, întocmit de Ioan Bianu; II – 1913, întocmit de Ioan Bianu și Remus Caracaș; III – 1931, întocmit de Ioan Bianu și G. Nicolăiasa). Lucrul a fost întrerupt de moartea lui Bianu, în 1935, continuarea fiind asumată de ultimul său colaborator, G. Nicolăiasa, care a pregătit volumul IV după regulile fixate de inițiatorul *Catalogului*. Un volum IV, cuprinzând descrierea manuscriselor 1062–1380, alcătuit însă după alte reguli, a apărut în 1967, cu precizarea că a fost „întocmit de G. Ștrempel (redactor responsabil), Fl. Moșil <și> L. Stoianovici”. În prefața semnată de G. Ștrempel, este evocată pe scurt istoria *Catalogului*, menționându-se că volumul IV proiectat de Bianu „a fost continuat în puținul timp pe care l-a avut la îndemână – căci a fost de-a lungul a mulți ani singurul bibliotecar al secției de manuscrise – de către G. Nicolăiasa. Acesta a izbutit să tipărească **trei coli**, cuprinzând **descrierea manuscriselor 1062–1328**, după care lucrarea a fost întreruptă până la pensionarea lui, survenită în primăvara anului 1950”¹.

După un sfert de secol, în 1992, același autor a prezentat altfel situația: „Gh. Nicolăiasa, singur după moartea lui Bianu, a început un al patrulea volum

* Prezentul text a fost publicat, sub același titlu, în „Cultura”, X, nr. 43-44 (541-542), joi, 12.XI, 2015, p. 27. Îl reluăm aici, în mod excepțional, datorită circulației restrânse a publicației în care a apărut inițial, de altfel, dispărută între timp (n. red)¹. *Catalogul manuscriselor românești*, IV, București, Editura Academiei, 1967, p. 5; sublinierile îmi aparțin. În privința *colilor*, v. mai jos, nota 7.

și a tipărit vreo **trei-patru coli de rezumate ale unor documente istorice**, care constituiau cotele de după 1061. Așa l-a surprins pensionarea”².

Afirmațiile **subliniate** se contrazic între ele. Au fost „**trei coli**”, sau „vreo **trei-patru coli**” ? Cuprindeau ele „**descrierea manuscriselor 1062–1328**”, sau doar „**rezumate ale unor documente istorice**” ?!

Fie într-un fel, fie într-altul, afirmațiile **subliniate** sunt contrazise de ceea ce se păstrează în rămășițele arhivei și bibliotecii lui Artur Gorovei: nu **trei**, nici **trei-patru**, ci **cinci coli**, conținând nu „rezumate ale unor documente istorice”, ci descrierea **manuscriselor**, și nu până la numărul 1328, ci până la **numărul 1472** (adică dincolo chiar de limita volumului apărut în 1967 !). Acest manuscris cuprindea (atunci, ca și acum), traduceri din scrierile celebrului conte Oxenstierna; el a păstrat vechea numerotare, în timp ce precedentul, **ms. 1471**, a fost înlocuit: în colile lui Nicolăiasa (p. 157–158) este *Sama Vistieriei Moldovei* din 1776–1777³, dăruită de I. Kalinderu în 1901, în timp ce azi sub acest număr se află un *Miscelaneu* cumpărat în 1951⁴. La numerele anterioare, sunt mai multe neconcordanțe, ca efect al „epurării fondului (de la 1062 până la cota 3100) de tot ceea ce nu era manuscris, în accepțiunea bibliologică a cuvântului”⁵. Urmare a acestor „relocări” (cum se spune azi), o parte din *sămile* Vistieriei Moldovei au rămas la *Manuscrise* (ms. rom. 328, 359, 890, 891, 892⁶), iar altele au trecut la *Documente istorice* (fostul **ms. rom. 1471** a devenit **Doc. ist. CMXIX/I a**).

² Gabriel Ștrempel, *Postfață la Catalogul manuscriselor românești*, IV (B.A.R., 4414–5920), București, Editura Științifică, 1992, p. 438; sublinierea îmi aparține.

³ A fost publicată de Ioan Caproșu, întâi în *ArhGen*, IV (IX), 1997, 1-2, p. 125–158 și V (X), 1998, 1-2, p. 179–229 și apoi în *Sămile Vistieriei Țării Moldovei*, editate de ~, I (1763–1784), Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2010, p. 455–558, cu indicarea ambelor cote.

⁴ Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, I (B.A.R., 1–1600), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 343.

⁵ Idem, *Catalogul manuscriselor românești*, IV, cit., p. 438.

⁶ Și acestea au fost publicate: Ioan Caproșu, *op. cit.*, I, p. 399–453 (ms. rom. 359) și III (1805–1826), Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2010, p. 327–387 (ms. rom. 890), 389–446 (ms. rom. 891) și 490–557 (ms. rom. 892). Pentru ultimele trei, au fost folosite manuscrisele de la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” din Iași.

Drept dovadă a existenței celei de-a cincea coli⁷, prezint imaginile paginilor 129 și 160 (prima, cu semnatura și ultima, unde se întrerupe descrierea manuscrisului 1472). Aceste coli i-au fost trimise lui Artur Gorovei de G. Nicolăiasa însuși: la 16 octombrie 1950, cel dintâi scria preotului Dumitru Furtună că „Nicolăiasa, pensionar și el, [...] mi-a trimes primele coale ce a tipărit din ultimul volum al [catalogului] manuscriselor”⁸.

Desigur că se poate pune întrebarea: **de ce Academia R.P.R. nu s-a grăbit să publice aceste coli** ? Întrebare cu atât mai îndreptățită, cu cât vechea Academie Română avusese bunul obicei de a difuza lucrările mai voluminoase, la care lucrul mergea mai încet, prin tipărirea unor fascicule, care apoi aveau să fie legate împreună. Astfel, din volumul II al *Catalogului manuscriptelor românești* cunosc trei fascicule, apărute în anii **1906** (I, p. 1–160, nr. 301–444), **1909** (II, p. 161–320, nr. 444–568) și **1910** (p. 321–502, nr. 568–728). Iar volumul întreg a apărut abia în **1913**, cu 666 de pagini. În diferența de 164 de pagini se cuprind bogații indici⁹, între care cel al documentelor are o importanță deosebită, scutind cercetătorului pierderea timpului pentru căutarea în manuscrise; din păcate, această secțiune a fost abandonată atât în volumul IV, cât și în noua formulă a *Catalogului manuscriselor românești*, în patru volume, publicate de d-l Gabriel Ștrempel între 1978 și 1982 (primele trei la Editura Științifică și Enciclopedică, iar ultimul la Editura Științifică).

Afirmațiile din 1967 și 1992 despre existența **doar a trei (sau trei-patru) coli** din volumul IV al *Catalogului manuscriptelor românești* s-ar putea explica doar în cazul în care Secția de Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române nu a păstrat un set complet al primelor cinci coli tipărite de G.

⁷ Coala de tipar este socotită, îndeobște, ca având 16 pagini, astfel încât „trei coli” ar însemna 48 de pagini; în cazul de față, cele „trei coli” menționate în textele citate înseamnă, de fapt, **trei coli duble**, adică 96 de pagini. Faptul se verifică și din prima imagine prezentată aici: pagina 129 este cea dintâi a colii cu numărul 9 (semnatura în stânga jos). În acești termeni, se poate spune că G. Nicolăiasa a apucat să tipărească **primele zece coli**, adică **primele 160 de pagini**.

⁸ Cf. Ștefan S. Gorovei, *Mărturii dorohoiene. Corespondență Artur Gorovei – Dumitru Furtună (1926–1950)*, în AMS, XI, 2012, p. 296, nr. 45.

⁹ I. Rezumatele documentelor; II. Cronologia manuscriselor; III. Autori, traducători, copişti; IV. Persoane, locuri, fapte și lucruri. Acești indici au fost realizați de Remus Caracaș.

Nicolăiasa¹⁰ – ceea ce ar fi destul de straniu. Dacă, în adevăr, soarta a voit ca singurul set păstrat să fie acela la care m-am referit aici, atunci avem de-a face cu un veritabil document și, în aceste condiții, îl țin la dispoziția Secției de Manuscrise pentru eventuala completare a colecțiilor sale prin fotocopiere. Pe de altă parte, mă întreb dacă nu cumva s-ar cuveni reproducerea **în întregime** a celor 160 de pagini, ca omagiu atât pentru inițiatorul *Catalogului*, cât și pentru ultimul său colaborator și continuator.

¹⁰ Nu știu când au fost tipărite aceste coli – desigur, înainte de desființarea Academiei Române, în 1948.

	List
«Pentru tropeia sau semne de biruințele Râmului»	79
«Pentru slobozenie»	82
«Pentru cei ce se răzîmă în alții»	83
«Pentru tăcere»	84
«Pentru liniște»	86
«Pentru pocăință»	87
«Vorba trupului cu sufletul» (dialog)	88
«Pentru smerenie»	92
«Pentru plâns cu lacrimi»	93
«Pentru rugăciune»	95
«Pentru pos»	96
«Pentru că nu să poate a plăcea tuturor»	98
«Pentru că omul nu este desăvârșit»	99
«Pentru dragostea de sine»	99
«Pentru pohta sau dorirea»	101
«Pentru ne răutatea inimii»	102
«Pentru jurămături»	102
«Pentru a nu să amesteca în lucrurile - lui»	104
«Pentru supunere sau ascultare»	105
«Pentru dreptate»	106
«Pentru mila sau îndurarea»	109
«Pentru gânduri»	110
«Pentru frumoasa grăire»	111
«Pentru pilde»	113
«Pentru înțelepciune»	114
«Pentru îndemănă»	116
«Pentru credință»	118
«Pentru mintea ce pohtește să stea la toate improviză»	120
«Pentru a lăgădui lesne»	121
«Pentru odihnă»	122
«Pentru unire între norocire și între nenorocire»	124
«Pentru coroanele cele catadiadohii sau alegere»	125
«Pentru cele mincinoase pietri ale unii coroane»	126
«Pentru viața Curții»	128
«Pentru starea cea pimejdicioasă a miniștrilor»	129
«Pentru slăbiciunea rășpublicii»	130
«Pentru haractirul veacului nostru»	133
«Pentru cunoștința de sine»	135
«Pentru glumă sau luare în răs»	136
«Pentru limbă»	138
«Pentru nevinovăția»	140
«Pentru vedere»	141
«Pentru frumusețe»	143
«Pentru dășărțăriunea a celor mai multe gânduri sau sfatur»	144
«Pentru creștinătate»	145
«Pentru în ce reazimă areti»	146
«Pentru deprindere»	149

129

cerneală neagră și roșie, Legat în piele. Dela Mănăstirea Neamțului, dăruit de Ministerul Cultelor etc. la 2 Sept. 1900.

Târnosanie.

La fila 35 v. semnează un «Varlaam ieromonah».

La legătura volumului au fost întrebuințate file dintr-o carte bisericească veche. Foile sunt pătate prin pătrundere de apă.

Nr. 1427.

In 4°; foi 174, (21×16 cm.). Secolul XIX. Scrisoare cirilică, de aceeaș mână. Legat din nou, în pânză. Dela Mănăstirea Neamțului; dăruit de Ministerul Cultelor etc. la 2 Sept. 1900.

Miscelaneu.

Cuprinsul:

1. «A fericitului Nil, pustnicul dela Sorse», cuvinte 19» (f. 15) și Așezământul sf-lui Nil, (f. 90 v.). Cu o prefată (f. 1) și o postfață (f. 96 v.) de starețul Vasilie' dela Poiana Mărului.
2. «Învățătură scoasă din Pateric, pentru datoria sufletească». F. 102.
3. «Sfătuire folositoare, în scurt, pentru cel ce să pocăiaște», «Cum să cuvine să se pocăiască...» F. 106.
4. «Din viața sf-lui Nilon, celui din Tarigrad...» F. 163.
5. «Din cartea sf-lui Simeon, Noul Bogoslov...» F. 168.

Nr. 1428.

In 4°; foi 31. (21×15 cm.). Secolul XIX. Scrisoare cirilică. Legătura în piele. Dela Mănăstirea Neamțului; dăruit de Ministerul Cultelor etc. la 2 Sept. 1900.

Miscelaneu.

Cuprinde:

1. Însemnări despre soboare (f. 2), adunate de «A. G. M.» sau «S. D. S. M. A.» în «1859». F. 10.
2. «Culegeri alese din Pravila cea mare, pentru feliuri de pricină bisericească». F. 11.
3. Tipiconul pentru sf. rugăciune ce se săvârșește numai cu mintea». F. 20.
4. «Cuvânt al sf-lui Ioan, egumenul mănăstirii avvei Avramie». F. 24.
5. Câteva stihuri culese din scripturi, pentru bunele deprinderi». F. 24.
6. «Mărturisire către duhovnicescul părinte». F. 25.
7. «Arătare cum se ceteste Psaltirea în chilie...». Anul 1860 Fev.

F. 29.

În josul foilor 2—4, e însemnarea:

«Este a bibliotecii chinovului părintelui stareț Paisie».

Pe f. 1° v., se află o xilogravură din anul 1836 reprezentând pe starețul Paisie.

La f. 29, e scrisă data: 1860 Fev.

Ștefan S. GOROVEI
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Istorie